

Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě
Komenského 10, 586 01 Jihlava

Zřizovatelem organizace je Kraj Vysočina

Já vždy chci celkem být, nikdy jenom část!

120 let Psychiatrické nemocnice Jihlava

termín výstavy: **25. 5. – 17. 7. 2022**

místo konání: **Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě, Masarykovo náměstí 24**

kurátoři: **Ilona Staňková, Luděk Štěpánek**

kontakt za OGV: **Ilona Staňková** (stankova@ogv.cz / 777 679 033)

komentovaná prohlídka: **21. 6. 2022 v 17 hodin**

vernisáž: 24. 5. 2022 v 17 hodin

Výstava uspořádaná ve spolupráci s Psychiatrickou nemocnicí Jihlava u příležitosti 120. výročí jejího založení přibližuje vývoj psychiatrické péče včetně využití kreativních technik. Přání být vždy celkem ze závěrečného období tvorby Ivana Blatného symbolicky rámuje vhléd do světa duševně nemocných lidí, do oblasti, která je dodnes předmětem stigmatizace, předsudků i odsudků. Z odborných studií vyplývá, že mezi umělci je zhruba o třetinu vyšší výskyt duševních onemocnění, než v běžné populaci. Nicméně duševní choroba sama o sobě je zřídka motorem umělecké tvorby, spíše je tomu právě naopak. Kreativní techniky a arteterapie přitom slouží lékařské vědě i pacientům k vyjádření a uchopení problému v mnoha jeho rovinách; skrze tvorbu se otevírají brány ke komunikaci a cesty k sebepoznání. Mezi vystavenými pracemi představujeme jak autory bez jakéhokoli výtvarného školení, tak i tvůrce s různým stupněm výtvarného vzdělání. Vedle tří umělců ze sbírek OGV v Jihlavě a dvou klientek Voru tvoří jádro výběru práce pacientů Psychiatrické nemocnice Jihlava. Díla vznikala ve společném arteterapeutickém ateliéru a v keramické dílně. Kritériem k výběru prací, na kterém participovali zaměstnanci nemocnice, byla vedle výtvarné kvality také rozmanitost přístupů, spolu se snahou zahrnout projevy různorodých psychiatrických diagnóz.

Na specifičnost výtvarného projevu lidí duševně nemocných nejvýrazněji upozornil Jean Dubuffet, v 50. letech 20. století. Pořádal výstavy, přednášky a započal budovat sbírku Art Brut, tzv. „syrového umění“. Dubuffet staví „umění outsiderů“ do protikladu tzv. „vysokému“, nebo „kulturnímu umění“, podle něj prodchnutého spekulací a ve vztahu ke společnosti pak

poznávaném povýšenectvím a arogancí. Řídit se převládajícími směry a duchovní módou odmítal i jeden z nejvýznamnějších českých grafiků, solitér a v mnohém autodidakt, Josef Váchal. Typickým rysem části jeho tvorby je zachycení děsivé představy či personifikovaného běsu. Ve svých denících Váchal uvádí, že se svým hrůzoplým nohsledům mstil právě zachycováním jejich podob na papíře. Ač u něj duševní choroba nebyla nikdy diagnostikována, balancoval patrně na hraně mezi zdravím a nemocí. Váchalova *Pololežící žena a nestvůry* ze sbírek OGV v Jihlavě nachází v instalaci výstavy odezvu především v keramických plastikách pacientů, ať už v motivu ženy jako symbolu krásy a předmětu touhy, či v zobrazení podivných bytostí, stínových zjevení, nebo postavy samotného ďábla.

V mozaice prací umělců, kteří se potýkali s duševním onemocněním, nemůže chybět Milada Schmidtová Čermáková, již jihlavská psychiatrická nemocnice poskytla útočiště na sklonku života. Kresba z galerijních sbírek dostala na výstavě příležitost setkat se s autorčinými portréty pacientů, za něž již jako osmdesátiletá žena sklízela obdiv napříč osazenstvem nemocnice.

Zobrazit lidskou postavu, pokusit se o portrét či dokonce autoportrét, to je pro neškoleného jedince výzva. Během arteterapie se pacienti mnohdy vyrovnávají s nepříjemnými zážitky z dětství, kdy byli za své výtvarné pokusy vystaveni kritice či posměchu. Někteří však i díky vlivu terapeutů překonají svůj ostych a tak jako Ráchel Dančevská se zhostí magie barev, souhry tvarů a možnosti zafixovat v čase pohnutí mysli či zachvění citů. Autorka vystudovala VŠE v Praze a pracovala v oblasti poradenství, k výtvarnému umění nijak neinklinovala. Do života jí však vstoupila posttraumatická stresová porucha a bipolární afektivní porucha, která spolu s dalšími zdravotními obtížemi výrazně ovlivnila její uplatnění v práci. „Díla, která tvořím, ať už se jedná o poezii nebo obrazy, vychází z mých prožitků, zachycují mé emoce, a jsou svým způsobem katalyzátorem mého duševního stavu“, říká Ráchel Dančevská. Portréty se také bravurně zhostila monogramistka A. B. Zobrazuje „živé“ modely, ale maluje i podle fotografií, nezřídka zpodobňuje známé osobnosti. Oblíbeným tématem pacientů je v protikladu s respektem k figuře zobrazení postavy anděla či prosebníka. Motiv andělské ochrany a rodiny je klíčový také pro autorku, která vytváří velkoformátové plošně stylizované kresby, vyplněné tisíci drobnými spirálami, evokující filigrán, krajku či drátěnou košili.

Další odvážná žena, která se rozhodla prezentovat své práce na výstavě pod vlastním jménem, Lenka Marianna Kremlíčková, prošla výtvarnou průpravou během studia na helenínské uměleckoprůmyslové škole: „Středoškolská léta byla přes těžkou interní chorobu a těžké psychické propady mými nejmilejšími. Malovala jsem doma, venku, ve škole, v nemocnici i na léčebně, kde jsem rozdávala spolupacientům obrázky ptáčků.“ Uvolněnost rukopisu i barevné ladění krajiny reflektuje autorčino citové rozpoložení. Krajina je spektaklem, na kterém malířka rozmisťuje figury, symboly či kulisy. Téma snové krajiny jako volného prostoru pro symboly a sdělení v minulém století rozvinuli surrealisté. *Erotický motiv* Jindřicha Štyrského je situován na pobřeží a voda či podmořský svět nechybí ani v arteterapeutických tématech. S krajinou je spjata architektura, která opět nese symbolická sdělení, ať už je to *Brána ke slunci*, domov, hospoda, nebo symbolické vyjádření pocitu ztráty svobody, vlády sama nad sebou. Výřečný symbol pak zastupuje *Socha svobody*, uzavírající pomyslný kruh mezi architekturou a lidskou figurou.

Koncepcí vystavovat neškolené a profesionální umělce v bezprostřední blízkosti není nijak inovativní. Komorní instalace v mášhausu jihlavské galerie připomíná především fakt, že mnoho umělců, jejichž díla dnes na aukcích stoupají do závratných cenových výšin a tvoří významnou součást naší kultury, prožilo život v chudobě, ne-li na okraji společnosti. Nezřídka, jak tomu bylo

i v závěru života Jindřicha Štyrského, nebo v mládí u Jacksona Pollocka, propadli alkoholu či jiným závislostem. Někteří, jako dnes světoznámý Vincent Van Gogh v zoufalství sami ukončili svůj život. Ve výčtu výtvarných umělců, herců, zpěváků, spisovatelů, ale i vědců se zkušeností s duševním onemocněním bychom mohli pokračovat dlouho. Souvislosti mezi kreativitou a predispozicí k duševním chorobám jedince jsou předmětem zkoumání i nejrůznějších teorií. Mnozí psychiatři a pacienti a jejich rodiny si však museli projít dvojitým peklem, nerovným bojem s nemocí a zároveň stigmatizací ze strany jejich okolí. Počin v jihlavské galerii má ambici přispět k mnohovrstevnatému dialogu o tomto tématu a je i avízem letošního slavnostně laděného týdne duševního zdraví *Sejdeme se na kopečku*, který se koná ve dnech 11. - 17. září v areálu Psychiatrické nemocnice.

Ilona Staňková